

Een rijke leeromgeving inrichten

Meer dan hoeken en materialen

Een rijke speel- en leeromgeving is essentieel in het onderwijs aan jonge kinderen. Maar hoe richt je die onderwijsomgeving zo in dat kinderen zich er welkom en veilig voelen en dat hun nieuwsgierigheid er gevoed wordt? Wat maakt een leeromgeving écht rijk?

TEKST JONNE LOMMERSE FOTO'S TOM VAN LIMPT

De term 'rijke leeromgeving' gebruiken we in het onderwijs vaak en gemakkelijk. We volgen studiedagen over het inrichten van hoeken, maken kwaliteitskaarten voor de speel-leeromgeving en delen de mooiste voorbeelden op sociale media. Maar met welke bedoeling en vanuit welke visie richten we die omgeving in?

Begin bij het kind

Pedagoog Janusz Korczak zei ooit: "Vergeet het kind niet als je het onderwijs wilt verbeteren." Ook Ferre Laevers, grondlegger van het ervaringsgericht onderwijs (EGO), benadrukt dat een rijke leeromgeving altijd begint bij het kind zelf. Bekijk de ruimte daarom vanuit hun perspectief. Ga letterlijk door de knieën en zie wat een kind ziet bij binnenkomst. Maar wat nog belangrijker is: weet wat er bij een kind vanbinnen gebeurt. Hoe komen kleuters de klas binnen? Hoe voelen ze zich? Waar hebben ze zin in? En wat willen ze ontdekken? Perspectief nemen gaat over het begrijpen van je leerlingen, om zo het aanbod zo goed mogelijk op hun interesses en mogelijkheden af te stemmen.

Competentie, relatie en autonomie

Een omgeving wordt rijk als ieder kind zijn potentieel kan aanspreken, succeservaringen

opdoet en zich competent voelt. Daarmee ondersteunt een krachtige leeromgeving de drie basisbehoeften van ieder kind: competentie, relatie en autonomie (Deci & Ryan, 2017). Uit onderzoek blijkt dat kinderen in goed georganiseerde klassen steeds zelfstandiger hun spel kunnen sturen naarmate het schooljaar vordert (Dierickx & Koelman, 2021). Door de ruimtes zo in te richten dat initiatieven van kinderen een kans krijgen, leren zij met vallen en opstaan. De zelfsturing en ondernemingszin van kleuters wordt geprikkeld als de omgeving hen uitdaagt om zelf keuzes te maken, eigen plannetjes uit te werken en op ontdekking te gaan. Maar autonomie verlenen gaat niet zonder een goede relatie. Alleen vanuit verbondenheid en veiligheid bieden we kleuters de ruimte om te doen wat zij zelf kunnen. Dat betekent dat we geen afstand nemen, maar juist dichtbij zijn als dat nodig is. ►►

*Een school wordt
zo een plek vol
verrassingen en
avontuur!*

Jonne Lommerse

is procesbegeleider bij
Tweemonds: hét centrum
voor welbevinden en
betrokkenheid.

» Zorg voor een rijk basismilieu

Ferre Laevers (2019) benadrukt dat een omgeving pas rijk is als kinderen er met welbevinden en betrokkenheid kunnen spelen en leren. Een rijke omgeving maakt van een school een plek vol verrassingen en avontuur, waar iets te ontdekken valt. Zo'n omgeving vraagt om een stevig basismilieu: een door-dachte inrichting van het lokaal, overzichtelijke basishoeken en heldere basisroutines.

13 vragen die helpen bij het scheppen van een rijk basismilieu

1. Wat is de bedoeling van deze hoek, kast of werkplek?
2. Welk spel moet de hoek uitlokken?
3. Wordt het doel ook daadwerkelijk gestimuleerd op deze plek?
4. Ziet de leeromgeving er uitnodigend uit?
5. Is de leeromgeving overzichtelijk ingericht?
6. Kunnen de kinderen zelfstandig aan de slag?
7. Zijn de meubels makkelijk verplaatsbaar?
8. Kunnen kinderen zich terugtrekken op een rustig plekje?
9. Is het aanbod afgestemd op de leeftijden en spel- en ontwikkelingsniveaus?
10. Bevatten de hoeken de optimale hoeveelheid materialen?
11. Is er voldoende voorkeur gegeven aan echt materiaal?
12. Kunnen in de leeromgeving meerdere ontwikkelingsdomeinen geobserveerd worden?
13. Wordt ook de beschikbare ruimte buiten mijn leeromgeving benut?

De inrichting van het klaslokaal doet ertoe. Zelfs zo dat deze van invloed is op het leren van kinderen (Kenniscirkel, 2016). Welke hoeken en materialen tot het basismilieu behoren, hangt af van twee dingen:

1. De fysieke mogelijkheden in de ruimte: een klein lokaal vraagt bijvoorbeeld om andere keuzes dan een grote, open ruimte.
2. De behoeften en interesses van de kleuters in de groep én de doelen en ontwikkelingsdomeinen.

Met de inrichting van het lokaal sturen leerkrachten indirect een boodschap naar de kinderen: wat vinden wij belangrijk en wat verwachten we van jullie? Zo straalt een lichte, warme en verzorgde ruimte uit dat kinderen welkom zijn. Echte, prikkelende materialen op ooghoogte nodigen uit tot ontdekken. En foto's of tentoongesteld werk van de kinderen laten zien dat ze een stem hebben in de klas.

De ruimte als derde pedagoog

Als de leeromgeving aansluit bij de kinderen, komen veel doelen vanzelf aan bod in de hoeken. Binnen de visie van Reggio Emilia wordt de ruimte gezien als derde pedagoog, die de leerkracht letterlijk werk uit handen neemt. Daarom helpt het om je bij iedere speel- of werkplek af te vragen: wat is mijn bedoeling?

Ook het materiaal waarmee kinderen spelen is van invloed op de kwaliteit van hun spel. Niet alleen de hoeveelheid materiaal, maar ook het soort doet ertoe (Trawick-Smith, 2015). Een weloverwogen variatie van speelgoed, open-einde-materiaal, echte materialen, natuurlijke materialen en loose parts vormen je basisaanbod.

Het basisaanbod verrijken

Heb je een stevig en goed doordacht basismilieu? Dan kan de verrijking beginnen. Verrijking heeft als doel kleuters te stimuleren, prikkelen of uitdagen. Observeren is hierbij de belangrijkste factor. Alleen door te goed kijken naar de kinderen, zie je waar hun werkelijke interesses en behoeften liggen. Pas dan kun je écht verrijken. Ofwel: verbinden, want dat is het fundament voor verrijking. Vanuit kennis en ervaring kun je als leerkracht kinderen prikkelen met verrassende elementen.

6 verrassende elementen om je leerlingen te prikkelen

1. Het introduceren van een krachtig thema.
2. Aanpassingen in bestaande hoeken.
3. Uitwerken van projecten.
4. Werken met een inspiratiebord.
5. Basisroutines aanpassen.
6. Nieuwe hoeken introduceren.

Starten zonder thema

Aan het begin van het schooljaar wordt een rijke leeromgeving vaak met zorg klaargezet voor de komst van de kleuters. Gedurende het schooljaar worden de hoeken verder verrijkt vanuit thema's: boeken worden aangepast, in de bouwhoek en zandtafel worden thematische materialen toegevoegd en knutsel-opdrachten worden afgestemd op het thema. Maar blijft een leeromgeving alleen rijk door thematische aanvullingen? Kleuters groeien juist door verrijking in hun eigen spel, hun leefwereld en hun interesses. Door te starten zonder thema ontstaat

een periode waarin je als leerkracht de mogelijkheid krijgt om de interesses van kleuters te ontdekken. De focus verschuift van het uitwerken van een thema naar het basismilieu. Zo ontstaat ruimte om gericht te observeren, het spel van de kinderen onder de loep te nemen en eens kritisch te kijken naar de hoeken, materialen en inhoud van de kasten (Menu, 2021).

Bewaken van de kwaliteit

Onderwijskundige Ferdinand Laevers benadrukt dat een beschrijving van de aanpak geen garantie biedt voor kwaliteit. Het zegt alleen iets over de kans dat de omgeving zo wordt ingericht dat kinderen er echt in kunnen groeien. Om te weten of de leeromgeving het beoogde effect heeft, heb je een procesgerichte blik nodig. Dat houdt in: zien wat er daadwerkelijk gebeurt bij de kinderen in het hier en

nu. Bijvoorbeeld tijdens spel in een hoek, bij een activiteit of in interactie met een ander kind. Daarbij gaat het specifiek om de kwaliteit van de ervaringen van de kinderen, zichtbaar gemaakt met twee indicatoren: welbevinden en betrokkenheid. Is in het proces een hoge mate van welbevinden en betrokkenheid zichtbaar, dan mogen we erop vertrouwen dat kinderen fundamenteel ontwikkelen.

Het vormgeven van een rijke leeromgeving is nooit klaar. Kinderen veranderen, groepen veranderen, leerkrachten veranderen en de ruimtes groeien mee. Maar wie de rijke leeromgeving met een procesgerichte blik blijft vormgeven, biedt kleuters de optimale kansen om te groeien: in de breedte én in de diepte.

Als de leeromgeving aansluit bij de kinderen, komen veel doelen vanzelf aan bod

De literatuurlijst staat op hjk-online.nl